

A fekete nyár (*Populus nigra* L.) termőhelyigénye

A fekete nyár klímaigényét legjobban elterjedési területe mutatja meg. Skandinávia, Észak-Ororszország, Skócia és Írország kivételével egész Európában és Afrika mediterrán partvidékén előfordul, de klímaoptimumát Közép- és Dél-Európa sík vidékein és alacsonyabb fekvésű dombjain találja meg. (MAYER, 1977). Magyarországon is elsősorban az alföldjeinken fordul elő, azonban középhegységeink völgyeiben 300 m tengerszint feletti magasságig is felhatolhat (GENCSI – VANCSTURA, 1992). Meleg- és fényigényes fajoként az erdős-sztyepp és a cseres – kocsánytalan tölgyes klímában érzi otthon magát (KOLOSZÁR, 1987). Mivel csak fiatal korban tűri jól a szárazságot (CSAPODY et al., 1966, MAYER 1977), vízigényét a fenti klímájú területek csekély csapadéka általában nem elégíti ki. Hazai megfigyelések szerint a téli fagyokra nem érzékeny (KOLOSZÁR, 1987), hidegebb éghajlatú területeken (pl. Németország) a téli fagyok károsíthatják (MAYER, 1977).

A fekete nyár megfelelő növekedéséhez – a melegigényét kielégítő klímában – a talajvízből származó többletvíz igényli. Ennek megfelelően élőhelyei a felszínig nedves és az állandó vízhatású termőhelyek, ahol az év jelentős részében gyökerei hozzájuthatnak a növekedéséhez szükséges víztöbblet. Bár a pangó vizet nem szereti (CSAPODY et al., 1966, KOLOSZÁR 1987), a hosszabb – akár több hónapig tartó –, oxigénben dús vízzel elárasztást is jól tűri. Ennek megfelelően már a folyók árterének mély fekvésű területein lévő fehérfüzesekben is megjelenik ritka elegyfaként (TÓTH I., 1958), de nagyobb számú megjelenése a közép-mély területeken található. Ez azt jelenti, hogy a folyó közepes vízállása fölött 1-2, illetve 2-2,5 méterrel fekvő területeken érzi igazán otthon magát, ahol a szeder is jól tenyészik (TÓTH I., 1958; MAGYAR, 1961). Előfordul azonban a tölgy-köriszil ligeterdőkben, valamint a köris-éger láperdőkben is (KOLOSZÁR 1987).

A fekete nyár az 1870-es évekig a homokfásítások legfontosabb faja volt (MAGYAR, 1961). Már 1793 óta (RUBNER, 1953) ültették a Magyar Alföldre a folyók partján, nyirkosabb talajra utak mentén (AUGUSTIN et al., 1948) és a homokterü-

leteken. Utóbbi száraz – többletvízhatástól független – termőhelyeken megfelelő növekedést csak fiatal korban várhatunk tőle, később azonban törzse görbe, ágas-bogas lesz (CSAPODY et al., 1966). Egy-egy fatamuzsálem jelzi ezeket a próbálkozásokat, melyek során főleg előerdőnek szánták a fekete nyárat. Az utóbbi ötven évben ilyen területekre nem ültették, így többletvízhatástól független termőhelyeken ma már alig találkozhatunk vele.

Ha klíma- és vízigénye kielégül, a talajokkal szemben már kisebb igényt támaszt. Optimális termőhelye az árterek tápanyagban gazdag, laza vagy közepesen kötött talajain van (KOLOSZÁR, 1987), ahol nyers és humuszos öntéstalajok fordulnak elő. Ezen talajok kialakulásában a rendszeres elöntés a meghatározó. Az elöntések időtartama, a folyó sebessége és a magassági fekvés függvényében, különböző szemcseméretű rétegek rakódnak le egymásra. Az ezeken meginduló, gyakran igen dús vegetáció jelentős szervesanyag-felhalmozódást eredményezhet, amit jól mutat a szeder és a csalán megjelenése is. Az öntéstalajokat a legkülönbözőbb fizikai féleséggel megtalálhatjuk, a fekete nyár a homok, homokos vályog és vályogszövetű talajokat részesíti előnyben. Az erősen kötött talajokat kerüli, mivel ezen talajokon gyakran alakulhat ki pangó víz is, ami levegőtlen körülményeket jelent a gyökérszámára, ezt a fekete nyár nem kedveli. Az oxigénben dús elöntéseket jól elviseli, még akkor is, ha közben homok, vagy iszap rakódik rá (MAYER, 1977). Gyökérszete egy mélyen lehatoló főgyökérből és számtalan sekélyen futó mellégyökérből áll, és jól alkalmazkodik a mindenkor talaj- és talajvíz-adottságokhoz.

Magasabb fekvésben – a gyakran kiszáradó talajokon – már ritkán találkozhatunk fekete nyárral. Ezek a termőhelyeken már a tölgy-köris-szil ligeterdők fordulnak elő, elsősorban nyers és humuszos öntéstalajokon és öntés erdőtalajokon (JÁRÓ, 2000), amelyekben a fekete nyár csak szálanként, a nedvesebb területeken jelenik meg.

A Duna-Tisza közti száraz homokterületekre, a futóhomokos és humuszos homokos talajokra ültetett fekete nyár csak fiatal korban növekedik megfelelően, 20 éves kora után növekedése leáll, víz- és

tápanyagigényét nem tudja kielégíteni. Ilyen területeken megfelelő fejlődést nem várhatunk tőle (MAGYAR, 1961). Kissé kedvezőbben ítélnék meg a homoktalajokat a fekete nyár szempontjából, ha a talajvíz a felszínhez közel, a gyökerek számára elérhető mélységben található.

A fekete nyár nemcsak a folyók árterének mélyebb fekvésű területein fordul elő, hanem a tőzeges – lápos vidékeken is. Vékony tőzegréteg esetén (pl. síkláp talajoknál), vagy lápos réti talajnál, ha gyökere ásványi talajt is ér és megfelelő a vízellátottsága, megtalálhatóak – részben telepített – állományai (MAGYAR, 1961). Ennek megfelelően előfordulásának második súlypontja – a folyók ártere mellett – a Hanság, ahol égerlápokban találkozhatunk vele (BARTHA et al., 1985). A lefolyástalan mély fekvésű zárványokat azonban ilyen területeken is kerüljük vele.

Összefoglalva megállapíthatjuk, hogy a fekete nyár a folyóárterek (Duna, Tisza, Dráva és Rába) és lápos területek (Hanság) mélyebben fekvő – felszínig nedves és állandó vízhatású termőhelyeinek a faja. Őshonos fajoként a természetvédelem igyekszik előnyben részesíteni, ezért az utóbbi évtizedben nőtt a fekete nyár szaporítóanyag iránti igény és termelés. A folyók megváltozott áramlási viszonyai miatt (gátak, vízlépcsők, gyorsabb lefolyás stb.) generatív módon történt szaporodása erősen gátolt (BOROVICS et al., 1999). Természetes élőhelyének kiterjedése a XIX. század közepén megkezdett folyószabályozások, árvízmentesítések és lecsapolások hatására jelentősen csökkent. A nemes nyárok elterjedése miatt genetikai szennyezés (idegen beporzás) is érvényesült. Hazánkban a korábbi nagy területi kiterjedésű ártéri és lápi termőhelyek igen visszaszorultak. A hazai erdőállományok 4,5 %-a tartozik az állandó és a felszínig nedves hidrológiájú termőhelyek közé (ANONYMUS, 2002), ezek jelentős részén a fekete nyár megtalálja ökológiai igényét. Megőrzésének alapvető feltétele élőhelyeinek megőrzése és lehetőség szerinti bővítése. Jelenleg mintegy 4200 ha-t (BOROVICS et al., 1999), az erdőterület 0,25%-át foglalja el (BARTHA – MÁTYÁS, 1995). (A felhasznált irodalmat a szerzők szívesen bocsátják az érdeklődők rendelkezésére.)